

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

NAMA 25.

HASTINGS.

Akuhata 1, 1923

TE TOA TAKITINI

Ko Pihopa Ataria raua ko Te Wheoro Poni, Kaikarakia o Ohinemutu.

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e Cliff Press,
Queen Street, Hastings, H.B.

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Utu mo te Pepa 6/6 i te tau.

Me penei nga reta "*Te Toa Takitini*," Box 300, Hastings.

2

TE TOA TAKITINI. Akuhata 1, 1923

TE TAAKE WHENUA MAORI.

Na A. T. Ngata, M.P.

I TERA tau ka taha re ka whakahaerea tetahi pitihana hei whakangawari iho i te taake i runga i nga whenua Maori, a whakaatia ana e te Komiti mo nga Mea Maori, a hangaia ana he ture kia kaua e nuku atu i te rua-tekau ma-ima paiheneti o te moni reti o te whenua e riro mo te taake. I tono nga Mema Maori i tera tau kia whakahokia iho ki te tekau-paiheneti, ara kia rohea mai i te rua hereni o ia pauna o te moni reti e taetae tango mo te taake. I puta hoki te kupu a te Pirimia i taua wa, hei tenei tau ka tiroiro ai: mehemea ka kitca e te Kawanatanga te haere pai o nga moni o te Tominiona, a ka whakaarohia kia whakangawaritia iho te taake o te whenua, tera e tirohia ano te ahua o nga whenua Maori.

Na kei te tuaruatia e nga Mema Maori ta ratau tono i tenei wa, kia whakahokia iho ki te tekau-paiheneti o te moni reti he rohe mo te kaha o te taake whenua o nga whenua rihi: haunga hoki nga whenua kaore i te rihi, kaore era i te taaketia. Kua tae mai te pitihana a te Kamihana o nga Whenua Tiaki o te Tai-rawhiti (Judge Rawson) e mea ana kia whakahokia whakamuritia te kaha o te ture whakangawari i te taake o te tau ka taha nei. I whaiti tonu tana pitihana ki nga whenua ki raro i tona mana kei te rohe o Tawa aha mai ki Turanga tae mai ki te Mahia ka ahua whakaata. I te whakaatia taua pitihana ana tera pea e ora mai tetahi £10,000 o nga moni, kua riro atu i te Kawanatanga mo te taake.

Heoi kei te Paremata nei e whakahaerea ana ena take, hei whakarongo mai ma nga tangata no ratau era whenua.

NGA KORERO MAORI O NAMATA.

I TERA atu putanga o *Te Toa Takitini* ka panuitia te whaikorero a te kaumatua nei a Te Peehi (Eldon Best) i tona taenga ki te rohe o Ngati Porou ki te kimi haere i nga pitopito korero o nehera, kei tera takiwa e tokoto ana. Na, he kaupapa korero tera e tika ana kia maharatia nuitia e te iwi Maori i roto i enei ra, kia awhinatia hoki. He maha nga ropu pakeha o te ao kei te kimi haere i nga timatanga mai o ia iwi, o ia iwi e noho nei i te ao, a kei te whakapau nui i te moni, i te kaha, ki te kimi haere i nga taura honohono o nga tatai korero. Ko te ropu kei tenei motu e kimi ana i nga kaupapa korero o

te iwi Maori, tae noa ki o ratau whanaunga e noho mai ra i nga moutere o Hawaiki, ko te Polynesian Society. Hei toru-tekau matahi tenei mo nga tau i tu ai tera ropu, a ko tona kaha kei runga kei nga kohi-a-tau a ona mema, e puta ana i tetahi tau he £250 i te tau. Kua mea mai taua ropu ki te Kawanatanga kua kore e taea e ratau i roto i to ratau kaha ake te perehi nga korero kua whakawhaititia e ratau i roto i nga tau maha nei. kua nui rawa te utu o te mahi perehi pukapuka, a kua haupu haere aua korero. Kanui te mihi o te ngakau kia Te Mete, kua mate ra. kia Te Peehi. kia Te Kina, kia Hapeta Wiremu. kia Te Rangihiroa. ki o ratau hoa pakeha o era atu wahi. na ratau nei i pupuri haere te manawa o tenei momo mahi. i kitea mai ai e te ao nui tonu te ahua o tenei iwi o te Maori, o te Rarotonga, o te Hamoa, o te Hawaii, o te Tahiti. Kei te kaha mai hoki a Amerika a Hawaii ki te tautoko i tenei take.

Kei te whakahaere tonu te ropu Mema Maori i te Paremata i tenei take. Na ratau i tono i era atu tau nei ka whakaaetia e te Kawanatanga he moni hei ta i nga pukapuka a Te Peehi. Ko te moni i whakaaetia e te Minita Maori i tera tau e £500. I tenei tau ka whakaaetia ano e ia £100 o roto i te £7000 i wehea nei e te Ture Nui o Nui Tireni ma te Iwi Maori. Na kua whakaaro nga Mema Maori i tenei tau kia wehea tetahi moni mo tenei take i roto i nga tahua moni kua whakatuturia nei e ratau ma ia iwi, ma ia iwi i runga ano i a ratau take. Inakoa te £6000 ma te Arawa o ona moana i whakaoitia nei i tera tau, e tika ana kia whakaarohia e te Arawa tenei take. No te tau 1893 ka whakaturia e te Arawa he Komiti whakahaere i ona whakapapa me ona korero, a i puta te mihi a te Polynesian Society i taua tau mo te whakaaro kakama o te Arawa. me te tumanako ako kia pera hoki etahi atu iwi Maori. Ka toru-tekau ena tau, a kei te kopaki tonu i a Te Arawa ana korero. Kua hui nga hui whakapapa o te rohe o Wairarapa, o Heretaunga, tenei kua puta te kaupapa a te Komiti o Tanenuiarangi. kua taia nga korero o te Whare-wananga ki te Kauae-runga. ki te Kauae-raro. Kua perehitia tetahi wahi o nga korero o Tuhoe i whakawhaititia e te Peehi, he wahi iti nei, ko te nuinga kei te takoto tonu he kore moni hei perehi. No nga korero o te Waipounamu. o nga Moriori. o Wharekauri, kua whakakaupapatia, otira i te kore moni kaore e kitea e te ao, a i naiane kei te whakaarohia kia tukua ki Amerika ra ano, ko nga ropu pakeha o reira e tono ana mai kia tukua atu. Ka he ra a Nui Tireni i konei. ka riro ke ma waho e whakahaere mai nga mahi i tika ma roto nei ano e awhina. Kua oti etahi o nga korero o te Taihauauru, o Taranaki. o nga whawhai a Ngapuhi ki nga iwi o runga nei: kua whakakaupapatia a kua taia ki te pukapuka etahi o nga korero o Ngati-Kahungunu. Kei te whakawhaititia nga korero o te rohe o Ngati-Porou tae mai ki Turanga nei. Na, kei te haupu tenei hanga te korero hei perehitanga. Kia kitea hoki e te ao nga korero nei ka kiia ai he taonga, ka kitea ai nga wahi hei whakatikatika.

I runga i enei kaupapa ka titiro nga Mema Maori ki nga kaha o te iwi Maori, ka kitea iho hoki i te taumata nei i Poneke. Ina te moni kua whakataua e te Komihana mo te Kereeme o Ngai Tahu, kei tetahi wahi ake o te pepa nei nga whakamarama, e £354,000. Tera e wehea tetahi wahi o tena moni mo nga tikanga nunui e pa ana ki a Ngai-Tahu. Ka he ranei ki te whakapekaina tetahi wahi iti nei hei awhina i te kaupapa mo nga korero Maori o namata? Kei te whakahaerea a Aorangi, me Patutahi, a mea ake ka whakaturia te inati ma nga tangata e kitea e tika ana ki nga painga o era whenua. Ka he ranei ki te tono atu nga Mema Maori me te Minita Maori, na ratau nei i whakakite mai enei take ki te aoturoa, kia awhinatia mai e ena tahua te take nei? Mea ake pea hoki ka whiwhi inati nga iwi e tohe nei kia whakaarohia to ratau mate i nga raupatu o mua. Kaore ranei e tika kia pangaia ake tetahi maanga mo tenei take, kia takoto pai ai nga wairua o nga tipuna? E tika ana kaore he kapa mau, maku ranei e puta mai i roto i te tainga ki te pukapuka o nga korero a o tatau tipuna. Koia hoki te miharo o te ngakau ki te kaha o te iwi pakeha ki te whakapau i nga moni nui whakaharahara ki te ketu i raro i te whenua kia kitea i roto i nga ana, i nga morehu o nga pa tawhito etahi maramatanga mo te tipunga mai o nga iwi o te ao. Ehara i te mea e mahia ana hei mahi moni, engari hei whakawhanui i nga matauranga o te tangata.

KA WHAITI NGA WHENUA KA PEWHEA?

ETIKA ana kia pataia tenei patai i tenei wa, i te mea kua kitea ake kua raungaiti rawa nga whenua Maori totika, kua tipu ko te tangata, ko te orange e ora ai i roto i te wa pakeha nei kua whaiti rawa. Kei te tae mai ki te Tari Maori nga tono o etahi wahi o te motu, e whakaatu ana mai i te kore orange, i te mate i te kai, i te mate o nga koroheke, o nga kuia, i te mate o nga tai-tamariki i te kore mahi. Na reira ka kimi nui te whakaaro ka pehea ra he ahua mo te iwi Maori ina whaiti rawa te orange na runga i o ratau morehu whenua: kei hea ra he whakamahurutanga, a ka pehea te whakatipuranga kei te ahu ake. Ko te mate hoki ra kaore te iwi Maori i te kaha ki te titiro whakamua ki nga huarahi e puta ai a ratau uri i nga tauwhainga o te ao pakeha e piki haere ake nei. Kei te rere ki hea nga tai-tamariki i tenei wa? Ko ratau kei te mahi i nga mahi tutua a te pakeha, te kutikuti hipi, te tope i nga ngahere, te hanga taiapa, te mahi rori, te patu hipi, patu kau i roto i nga whare whakamatao miiti, te horoi wuuru, te mahi waapu. Ma te pakari tinana era mahi, engari kaore he wahi ma te pakari hinengaro, a ko te whakamutunga iho ka noho te iwi Maori, ko ia nei te rangatira o enei moutere i mua, ka noho ko ia hei pononga ma nga iwi whakaeke mai. He aha i pera ai? Kotahi ano te whakautu he kore i kawea kia tutuki nga huarahi o te matauranga ki tona tutukitanga tika. E tika ana ko te Maori ahuwheua ano hei rangatira mo tana paamu

ahakoa he paamu hipi, he paamu miraka kau, he paamu witi ranei. Otira he tokoiti nei kei tena huarahi. I te pohehe o nga whakahaere ka kitea ko te tangata i whakawhiwhia e ona whakapapa ki te whenua kei te mōumou i te whenua, ko te tangata ia i whakawhiwhia e ona whakapapa tae atu ki ona whakakoranga ki te wairua tupato, ki te wairua kaha, kaore i whakawhiwhia ki te whenua hei manaakitanga mana.

Ko te mahi-a-ringa, ko te kura ahūwhenua ki nga mahi paamu e rite ana mo nga whenua ririki, ko te whakakoranga ki nga mahi hou a te pakeha, ki nga mahi mihini, ki nga ahutanga o te hiko, ki nga mahi o roto i nga tari maha a te pakeha, haunga ia nga tari roia me nga tari Kawanatanga, e tika ana kia whakapakaritia enei i roto i nga ra nei. Ko enei hanga kei te whakatiputipu i te iwi pakeha kore whenua nei, a kei te tipu ratou.

Koia ra i titiro ai nga Memā Maori i roto i te Paremata ki etahi puranga moni a te iwi Maori kei nga ringa o nga Poari, o te Kaitiaki Maori hoki, ka mea kia mau o ratou ringa ki aua kaha hei awhina haere i nga huarahi o te matauranga. Ko te moni i tukua i tera tau hei awhina i nga kura Maori e £5000, na tatau ake na te iwi Maori era moni, a tera e tuaruatia i tenei tau. Engari kei te haere mai te tau e whakaarohia ai kia hurihia enei kaha ki te huarahi karahipi, ki te whakatiputipu hoki i etahi matauranga hou ki roto ki te iwi Maori. Heoi ma koutou e whakarongo mai.

TE MAHI MIRAKA KAU.

E HARA tenei i te mahi hou ki te iwi Maori, engari e whaiti ana i roto i nga tau nei ki etahi takiwa ano o te motu.

Inakoa he kaha te rongō i mua ake ra o Ngati-Rakaipaka o Nuhaka kei te mahi i tenei mahi, a i te wa i tera o a tatau pepa i te Pipiwharaua he maha nga korero e taia ana ki tera pepa mo te miraka kau ki Nuhaka. I muri iho nei ka rangona ko Tuhoe ki Ruatoki kei te mahi i tera mahi a e mahi mai na: ko nga iwi o Taranaki e rangona ana kei te mahi i tera mahi, a e koreretia paitia ana ratau e nga kai-whakahaere o nga kamupene o to ratau na rohe. Ko etahi wahi hoki o Ngapuhi kei te mahi ano i tenei mahi. I tera atu tau nei ka timata ko Ngati-Tuwharetoa ki Tokaanu; engari ko ta ratau, na ratau ake te Whare me te Kamupene. Otira he waimarie a Ngati-Tuwharetoa ki te whiwhi hereni i nga moni o nga rakau o o ratau whenua i taea ai te awhina ta ratau whare.

No tera tau nei ka tipu hoki te whakaaro i Te Whanau-a-Apanui tae atu ki Te Whanau-a-te-Ehutu me te Whanau-a-Maru kia timataia tera mahi ki to ratau na rohe, a kua tu te waewae tuatahi o nga whakahaere ki runga ki o ratau whenua. No muri i ta te Whanau-a-Apanui ka oho hoki te rohe o Ngati-Porou nei. Ina nga take, kei te kitea iho i runga i nga mahi whakapapu paanga he whaiti tonu te paanga o te whanau o te tangata kotahi ranei, a e kore e tipu te mahi paamu hipi ki runga ki nga wwhenua ririki. Tuarua, kei te tirohia te ora o nga takiwa

e mahi nui ana i te mahi miraka kau, te nui o nga moni e puta ana i ia marama, i ia marama, ka hohoro te ea o nga reiti, ka whaimoni mo nga toa. ka whiwhi te nuinga o nga tangata o nga tui-tamariki i te mahi. Ara, ka kitea ka ea i tenei mahi tetahi wahi o te patai nui e takoto nei, "Ka whaiti nga whenua, ka pewhea?" Ko tetahi wahi hoki tenei o te whakautu o taua patai, ka whaiti ano nga toenga whenua, me whakawhaiti mai hoki te momo mahi paamu ki te mea e rite ana mo nga whenua ririki. I noho noa oti te Tainamana ka pai ki te mahi kaari kapeti? Kaore: engari na te ki o tona whenua i te tangata. ka akina ia kia kimi i te mahi, e whanau mai ai i te eka whenua kotahi he orange mo te rau tangata.

Na kei te whakahaerea nga tikanga mo tenei mahi ki te takiwa o Ngati Porou. o te Whanau-a-Apanui. Kei te uia haeretia nga huarahi katoa mo te moni. mo nga kau, mo nga iari mirakatanga, mo te mahi o te whenua, mo nga huarahi e puta ai ki nga makete. Me ata takatau tenei mahi, he mea hou hoki ki nga Maori o era takiwa, kia timata ake ai kaore hoki he tehiritanga ki muri. Kei te mohiotia nga uauatanga o tera mahi. he ahakoa, kei te uaua haere nga mea katoa.

Ho te hiahia o enei Iwi ma ratau ake a ratau na whare mahi patai, ma ratau ake nga kamupene, ko ratau ano hei kaupapa mo te mahi miraka kau. Tera e taea te punga ki runga ki nga whenua he moni hei hanga i nga whare, hei tinata hoki, ko muri atu kei te kaha o nga tangata ki te miraka, kei te manawanui, kei te manawaroa, kei te tupato. Ko tetahi wahi pea e uaua ana i nga ture ma te Paremata e tu nei e whakangawari.

NGA ATUA O TE IWI MAORI.

NA IRA TAHU.

E PATAI ana a Mataira mo te ahua o nga atua o te Maori i te wa kahore ano te pakeha kia tac mai ki enei motu. E Pa. he patai tika tau. otira he take nui, he take uaua, a ma wai hoki e whakaboki te patai? Kua ngaro hoki nga pu wauanga o raurangi, kua kore nga whatu o te Whare wananga a nga koeke, kua heke ratau i Tabekerea ki te muriwai hou ki Rarohenga. I whakamarama mai a nehe ma i piki etahi ma te toi huarewa ki te Toi o nga rangi, ara ki to runga rawa o nga rangi tuhaha. Ka tac atu nga wairua o tenei ao ki reira. ka powhiritia mai e nga mareikura o roto o Rangiatea.

Manohi ano nga atua ririki, nga atua kaburakiraki nei, e ahua marama ana ena. Engari i nga atua nunui, me ata titiro tatau ki taua ropu. Ko te mahi a nga tupuna he titiro ki nga mea kaha o te ao, me te whakatangata i ana mea, ara ka whakahuatia nga ingoa me te mea he tangata tenei. Na, kia whakamaramatia e au etahi o aua mea. kia kitea ona hangaitanga.

Tuatahi. Tenei atua a Tawhirimatea, e karakia nei nga kaumoana o nehe ra ki taua atua ia ratau i waho i te moana. Ko taua atua ko te hau tonu e pupuhi nei, ara ka kiia e nga

koeke kei a ia nga hau katoa. Koinei te Whanau Puhī, ko aua hau o te takiwa. Koinei nga uri a Huru-te-arangi raua ko Tonga-nui-kaka, nama a Parawera-nui, i moe i a Tawhiri-matea. Me whakaaro hoki koe ki te karanga a Tane ki a Tawhiri-matea. Kia tonoa mai te Whanau puhī hei patu, hei whiu i te Tini o Poto, i tukana nei e Whiro hei patu i a Tane. Kua tino marama te hangaitanga o Tawhiri-matea; koinei nga hau o te takiwa: kei te marae o Watea e takaawhio ana.

Tuarua. Ko Tangaroa. He aha ra tona tiwai o tenei atua. e uru nei tona ingoa ki nga karakia a nehe ma e ka haere ratau ki te hi ika. Tona hangaitanga o tenei ingoa he ika, koinei te tukenga mai e nga ika o te moana. o te wai maori. Koinei a Tangaroa ara rau, e whakataukitia nei e nga tangata e ka haere ratau ki te tuku hinaki.

Tutoru. Ko Tane. Engari tenei. he ingoa nui tenci, hau ana te rongu ki nga motu katoa o Hawaiki. Nana nga mahi nunui, nana nga rakau e tipu mai na i ro ngahere, nana i hanga a Hina-ahu-one ki te puke o Tuanuku; nana hoki i tiki nga kete o te wananga i te Toi o nga Rangī, ara i Tikitiki o rangī. Na, mehe mea ka tirohia katoatia nga korero mo Tane, timata atu i Aotearoa nei, a ka mutu mai ki Hawaii. ka tino marama te hangaitanga o tenei atua. Koinei te ra e tu iho nei i te poho o Rangī. koinei a Tama-nui-te-ra. Ka kiia te rawhiti ko te ara ura a Tane: ka kiia a Rarohenga, ara a te Reinga, ko te kainga huna a Tane, kei kona ia e huna ana ia ia i nga po. He nui nga korero mo tenei atua e kore nei e taea te tubi atu, kei tahuri te waka.

Tuawha. Ko Rongo. He ingoa nui ano tenci. Ka ahu atu nga karakia ki tenei atua e ka tahuri te tangata ki te tiri i te kumara, ki te hohou ranei i te rongu e ka mutu te pakanga. Kei Hawaii ano nga korero e marama ai te ahua o tenei atua. E ki ana nga Maori o reira, i te wa i piki ai a Hina ki te rangī, ka mahue tena ingoa ona, a ka kiia tona ingoa hou ko Rongo. Na, kua marama te taha ki a Hina, he nui hoki nga korero mona. Koinei te marama tetahi ingoa ona ko Hina-te-iwaiwa, i uru nei tona ingoa, kinga karakia i te wa e whakamamae ana te wahine i te rauru motu hoki. Tenei ano nga korero e pumau ai tenei ki ko te marama tonu a Rongo.

He nui noa atu nga atua o te iwi Maori, e kore e taea te tatari, te whakahuhua ingoa te whakamarama ranei. Me waiho ena ki tahaki, me whai taua i te tihī o te maunga, i te tino atua o te Maori, e noho nei i te Toi o nga Rangī tuhaha.

Ko Io. Ko Io-matua. Ko Io-matua-te-kore. Ko Io-mata-angaro. Ko Io-mataaho. Ko Io-te-wananga. E tika ana kia rukea atu etahi o nga atua, i te mea ko Io te kai paihere o aua atua katoa. Engari tenci atua. Koinei te tino atua o te Maori o Aotearoa, o Rarotonga, o Tahiti, me era atu motu o te moana nui a Kiwa, o Tahora-nui-atea. Koia te atua kaore nei i whangaia penei me Tane, me Tangaroa, me Rongo. Kaore kau he patunga tapu ki a ia, ara he raukakai. Kaore he karakia

e ahu ana ki a Io mo nga mahi kino o te ao, patu tangata, makutu, aha ranei. Kaore hoki he karakia ki a ia mo nga take ririki, engari mo nga mea nunui anake, nga take e puta ai he painga ki te tangata. Kaore kau he kino e puta ana i taua atua, e ai ki ta nga koeke, nga pu wananga o raurangi.

E Pa! Tirohia nga atua katoa o nga iwi Maori o te ao, kaore nei e kitea tetahi atua hei whakarite. Nana hoki nga mea katoa o te ao, o tenei ao e nohoia ana e te ira tangata, me era atu ao hoki. E pai ana kia whakakorea atu nga atua whiro, engari tenei, he tohu tenei o te kaha o nga tupuna o te iwi Maori ki te kimi matauranga, i te takenga mai o nga mea katoa o te aoturoa. I puta nei tenei kupu i te whatu ote Whare wananga, ara i te tohunga ahurewa. "Kotahi tonu te ariki o nga mea katoa, kotahi tonu te matua o nga mea katoa, kotahi tonu te wairua o nga mea katoa, i puta katoa i roto i a Io-taketake."

Ki te whai tonu te tangata i nga tapuwae o mate-mahora, ka kii tena tangata he toi matua, he toi ora, a ma huhu, ma haha, ma te kunawhea ia e tauawhi ki te urunga tapu o Uenuku.

Tenei te maioha atu nei ki nga pu wananga o nehe ra, nga tangata ropine i nga ohaohatanga a nga koeke kua wehe atu nei ratau i taiao ki taiwhetuki, oti atu e kore a muri ia a ratau e koroutia mai ano. Manohi he wharangi rau angiangi ta tenei whakareanga he rauhi ki roto i te putea whakanakonako, hei pupuri mai i te taonga i korounuitia e Nehe ma.

Ko wai ka kite atu i te mutunga mai o te ara muhu. He ara one e kitea turanga tapuwae, nawai te ara pukaka nui o Hine-moana e kitea te mata tapuwae. Me te hoki tonu o te mahara ki te pepeha a nga kauwehe—"Ka riro he au heke, e kore e hoki ki tona matapuna ano."

TE AUTE KARETI HOU.

NO te Paraire te 20 o nga ra o Hurae ka tae te Kawana ki te whakatakoto i te kohatu o te kokonga o Te Aute Kareti Hou. Mai ano o te weranga o nga whare o Te Aute i te ahi, ka noho nga tamariki i roto i nga whare pakupaku nei, me te whanga ki te wa e oti ai a Te Aute tuturu. Na te uaua o te kitea o te moni kaore i taca te whakaara o nga whare tuturu. Katahi nei ka timata te whakaara i nga whare i hanga ki te pereki ki te raima. Ko tetahi o nga whare kua oti. Ko te utu mo tera e £7,000. Ko tenei na te Kawana nei i whakatakoto te kohatu o te kokonga, ka pera ano te rahi, me te utu he £7,000 ano. Kia oti enei ka whakaarotia ai te hanga i te whare huihui o te Kareti katoa (Assembly Room). Tena pea e tae ki te £14,000 te utu mo tera o nga whare. Kua puta i a A. T. Ngata te kupu kia tukuna ma nga Maori a roto o tenei whare e mahi, he whakaaro nora kia whakamaua nga whakairo, nga tui, nga tuhituhi Maori o nga heke me era atu mahi a o tatou tipuna ki tenei o nga wahanga o Te Aute. Kei te wa e oti katoa ai enei whare tera e tae ki te 120 tae atu ki te 150 nga tamariki hei noho ki te kareti ka ki ai. I enei tau ka huri nei, kiki ana

a Te Aute mehemea ka tae ana ki te 80 nga tamariki, a he maha tonu hoki nga tamariki kaore e uru ana ki te kareti i te kore ruuma mo ratou.

TE POWHIRI MO TE KAWANA.

TE putanga mai o te Kawana ki te marae o te Kareti e tu atu ana te kapa wahine me te kapa taane o Te Hauke ki te powhiri ia ratou ko tana ope. Ka pai te haere o te powhiri a te ropu o Te Hauke, ko Tuta te kai-takitaki, ko Waimaraura Puhara kei mua e ngangahu haere ana me tana taiaha ano. E mutu iho ana ta nga wahine ko nga taane me a ratou tao. E noho iho ana ko Hori Tupaea e tu atu ana ki te mihi ki te Kawana. "Haere mai, haere mai, haere mai! Haere mai te manuhiri tuarangi. Haere mai ki te marae i tukuna ai e aku matua ki a Te Makarini raua ko Te Wiremu. Ko te iwi Maori i roto i te pouritanga e noho ana, ko koutou ko te iwi pakeha i whakawhiwhia ki te maramatanga. He hiahia no o matou matua kia whiwhi o ratou uri ki te maramatanga i tapaea ai tenei whenua ki a Te Wiremu hei turanga kareti mo te iwi Maori. Ko te tumanako kia waiho nga whakahaere o tenei ra hei huarahi atu mo a matou tamariki me a matou mokopuna ki ena taumata nunui me ena maramatanga kua taea nei e koutou e te iwi pakeha.

Kanui to matou koa e te Kawana mou ka tae mai nei ki waenganui i a matou i nga iwi Maori o tenei takiwa. No nga ra i a Te Hapuku ka mutu atu to matou kitekite i nga Kawana, a katahi nei ano. No reira haere mai, haere mai, haere mai!"

E mutu iho ana ka tu atu ko te Kawana. "Kei te mihi atu ahau ki a koutou e aku hoa o te iwi Maori mo tenei manaaki nui a koutou i a au. Kua haeretia e ahau nga rohe o Nu Tireni kua manaakitia hoki ahau e nga iwi o tena wahi o tena wahi, engari kaore ano ahau i kite i tetahi manaaki i neke atu te pai me te miharo i ta koutou manaaki i a au i tenei ra. Kei te whakaae ahau ki nga kupu a Tupaea e mea nei kia waiho a tatou whakahaere i tenei ra hei arawhata e piki atu ai a koutou uri ki nga taumata ikeike o nga whakahaere o te ao. Kaati i konei aku mihi ki a koutou i te mea ka whai kupu ano ahau a te wa e whakatakotoria ai te kohatu o te kokonga. Ko tenei kia ora katoa koutou."

Te mutunga o tenei wahi o nga mahi katahi ka hui katoa atu ki te wahi i te kohatu o te kokonga.

Ka mutu te whakahaere o te himene me nga inoi e te Pihopa o Waiapu ka tu mai te Kawana ka panui mai i nga kupu i runga i te kohatu:—"Hei kororia mo te Atua, hei whakamahara hoki mo nga tamariki o Te Aute i mate atu i nga marae o te pakanga, ka whakatakotoria tenei kohatu i runga, i te ingoa o te Atua Matua, te Atua Tama, me te Atua Wairua Tapu."

WHAI KORERO A TE KAWANA.

E mihi ana ahau mo ta koutou tononga i a au hei whakatakoto i tenei kohatu. E rua nga take i tika ai maku tenei mahi.

Tuatahi: kei te 3 o nga ra o Akuhata ka eke ai te rau tau o te taenga mai o Te Wiremu Karuwha ki Niu Tireni. Ko Te Wiremu he tangata i uru ki nga whawhai manua o te rau tau tawhito, ko ahau no nga manua o te rau tau hou. Tuarua: Ko ahau te mangai o te Kingi i tenei Tominiiana. Ko tenei Kareti i whakaturia hei ako i nga tamariki o te iwi Maori ki nga matauranga, e tika ai ta ratou tu i waenganui i nga iwi a nga tau e takoto mai nei. E tino manaakitia ana e to tatou Kingi nga huarahi atu ki nga Matauranga nunui.

E koa ana ahau i tenei ra mo tenei mahi a tatou hei whakapiki i te Matauranga o nga uri o te iwi Maori, ena o nga tamariki i rare i te mana o to tatou Kingi.

Ko tenei wahanga o te Kareti ka whakaarahia hei whakamahara mo nga tamariki o Te Aute i tuku i a ratou ki te mate i roto i nga pakanga ki te hoa riri. Kei te rangona nuitia te piri-pono o nga Maori o nga pakeha o Niu Tireni ki to tatou Kingi ki to tatou Emepaea. Ma te kohatu nei e whakamahara ki nga whakapaparanga a muri nei te toa me te maia o nga tamariki o Te Aute i roto i nga whakahaere o te pakanga.

Katahi ka huri iho ki nga tamariki o te Kura. "E ta ma, kia kaha ki te hapai i te ingoa o to koutou kura, ahakoa i nga huarahi o te matauranga ahakoa i nga huarahi takaro. Kia pono te mahi ki te Atua kia pono ki te Kingi, kia pono ki to tatou Emepaea. I rote i a koutou takaro, i te whutupaoro, i te hoki, i te kirikiti, kaore he painga o te tamaiti e whakaaro ana ki a ia anake. Me whakaaro, ki nga hoa katoa i roto i te tiimi ka kaha ai te tiimi. Kia pera hoki koutou i roto i te Kareti nei. Whaia ko te honore mo te Kura katoa. Kia pera ano ina pakeketia koutou, whaia ko te honore me te kororia mo te iwi Maori katoa. Ko te tumanako kia nui nga tamariki o te iwi Maori e puta i roto i tenei kura, kia tika kia pono hoki a ratou mahi hei painga mo nga iwi a te wa e puta atu ai ratou ki nga whakahaere o te ao.

TE WIREMU KARUWHA.

He hurihanga rau tau 1823 ki 1923.

Wahi tuatoru.

I TE wahi tuarua o enei korero, i whakamaramatia nga raruraru o te hunga tuatahi i tukuna mai hei hora i te taonga o te whakapono ki o tatou tipuna i te wa e noho puihi ana ratou. Erua nga mate o nga kai-kauwhau tuatahi—ko te kore pirangi o te Maori ki te whakarongo ki nga kauwhau mo te whakapono, ko nga ririri me nga puhaehae kua kaha te tipu i waenganui i nga pakeha.

I te tau 1822 ka whakapangia a Te Wiremu hei Rikona. I muri tata iho i taua tau ano ka whakapangia hei Piriti. E whakarite ana mo te haere mai, ko te taenga atu o nga rongo o nga whawhai a Hongi. Ka mea te Komiti o te Hahi (C.M.S.)

ki te tuku i a ia ki tetahi atu wahi o te ao. Kaore ia i pirangi. Me haere tonu ia ki te iwi Maori, a hei aha mana nga rongo kino o te Maori.

Haere mai ana raua ko tana wahine me a raua tamariki tokorua i runga i te kaupuke mau herehere wahine ki Poihakena. Ko tana kaumatua i te taenga mai ki Niu Tireni e 31 ona tau.

Na te Matenga ia i mau mai i Poihakena i runga i tana kaupuke. Nana ano hoki i whakarite ko Paihia he kainga hei nohanga mona.

He tangata kaha tinana a Te Wiremu. He maha ana kakaritanga ki nga Maori hianga, a hinga atu nga Maori i a ia. E kiia ana he tangata riri a Te Wiremu. Engari he tangata aroha ano hoki. Nana i ora ai te whakapono i tenei wa ki Niu Tireni. Nana i whakahou nga kaupapa o te Mihana. Ka timata tana mahi i roto i te iwi Maori, ka timata te tipu haere o te whakapono. I te tau 1824 ka tae mai a Te Karaka raua ko Reweti. I te tau 1826 ka tae mai a Wiremu Wiremu (ara Wiremu Parata) raua ko Te Hamara (Hamlin). I te 1828 a Te Ieti (Yates) me Te Paraone, me Te Pake. Ko Te Hapimana no te 1830, Te Pirihī (Preece) no te 1831. Ko Matiu (Matthews) no te 1832.

(Taria te roanga.)

TE MIHANA WHAKAORA.

PITOPITO KORERO.

Hei te 1 o nga ra o Oketopa ka timata te Mihana Whakaora a Te Hikihana ki Akarana.

Ka tata ki te 30 nga tau o te timatanga mai o tana whakahaere i te mana whakaora.

Me matua ako nga turoro e nga Minita ki nga kaupapa o te whakapono, ara te ngakau ripeneta, me te whakaoranga i roto i a Te Karaiti ka ahei ai te uru atu ki te Mihana.

Kia mahara ano nga turoro ma te tikitī rawa ka uru ai ki te Mihana.

Kua tuturu te Mihana ki Rotorua, hei nga ra o waenganui o Tihema.

Ko nga tangata hei whakahaere i te taha Maori o nga Mihana Whakaora enei:

- Akarana: Atirikona Hokena.
- Rotorua: Atirikona Tiatetene.
- Turanga: Atirikona Hapata Wiremu.
- Heretaunga: Kenana Wiremu.
- Poneke: Rev. W. G. Wiremu.

Ko nga turoro e hiahia ana kia uru ki roto i nga whakahaere o te Mihana, a kaore i tata atu ki nga tangata e mau nei o ratou ingoa i runga ake nei, me whakaatu o ratou ingoa ki o ratou Minita, ahakoa he aha te Hahi, a ma ratou ki nga Kai-whakahaere kua whakaritea.

Ko nga ra enei mo te Mihana ki nga taone i tata atu ki nga takiwa Maori.

Akarana—Oketopa 1 ki 5.
 Hamutana—Oketopa 8 ki 12.
 Kihipane—Oketopa 16 ki 19.
 Pamutana—Oketopa 22 ki 26.
 Nepia—Oketopa 29 ki Noema 2.
 Poneke—Noema 5 ki 9.

HE RETA TONO MO TE MIHANA.

Ruatoki.

Hurāe 16th. 1923.

Ki te Etita.

Kua kite iho i roto i te taima tepara o te haere mai a Hemi M. Hikihana kua kore i tae mai ki te urunga tapu ki Rotorua ki Te Papaouru ki te marae i paiheretia ai nga iwi Maori i te ra o Kingi Hori, tae mai ki te ra o tana tama Te piriniha o Weira. Na reira e Tama Peneti, koutou ko nga upoko whakahaere i te Mihana Whakaora Turoro. ka pewheatia enei turi, enei matapo, enei kopa, enei ngongengonge, enei huango, me era mate e peehi nei i runga i a Te Arawa me Matatua? Kaore he oranga hei haerenga ki Turanga. ki Nepia, nga marae pakeha o Te Pihopatanga o Waitapu. E nga rangatira whakahaere o te Mihana nei kia aroha ki nga morehu o Rotorua, kia tae ai a Matatua ki reira. He inoi ra ki te Pihopa kia mahara ki enei hipi o roto o tona rohe, no Akarana ke hoki a Hamutana He inoi atu kia mahara ki a au tetahi o nga tikitiki ki Hamutana.

—Na Hori A. Hohua.

(*Kia ora e koro. Kua takoto atu to take ki te aroaro o Kenana Aata Wiremu te Hekeretari mo te Mihana o tenei Pihopatanga. Kua whakaatu mai ia no tenei ra tonu ka ta> mai te waea a Hemi M. Hikihana whakaatu mai kei te hiahia ia kia whakaritea ano he ra mona ki Rotorua. Kaati i te mea kua oti tana taima-tepara te whakarite ko tana hiahia kia honoa mai a Rotorua hei Mihana whakamutunga maana ki Ne Tirenī. Ko Timaru tana Mihana whakamutunga i te Waipounamu i te 13 o nga ra o Tihema. E mutu kau ana tera Mihana ka haere tika atu ia ki Rotorua. Kei mua tata mai o te Kirihimete te Mihana ki a koutou. Kaati, kua ea to tonu e koro. Hangai tonu ko to hiahia. Ahakoa ke koutou hei whakamutunga, kei te pai. Kia mahara ki te whakatauki mo te tuna me te kupu e ki ra. "ko o muri ka meinga ki mua." Kia ora ra koutou katoa.—Na te Etita.)*

Kaore e hapa te ora o te rewharewha me te maremare i te
 WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE—1/9, 2/9 patara.

HE INOI MO TE MIHANA WHAKAORA.

E TE Matua kaha rawa, nau nei tau Tama kotahi to matou Ariki a Ihu Karaiti i tapae mai ki te ao hei mea e ora ai te tangata i nga mate katoa, hei kukume ake hoki i a matou i roto i te hara i te mate, e inoi atu ana matou kia Koe, kia tohungia matou i nga ngoikoretanga o te wairua me te tinana: whakahauorangia hoki matou ki te aroha o tau Tama, ko Koe ano hoki te matapuna o nga manaakitanga katoa ko ia ka tukua atu e matou te kororia ki tau Tama kotahi, e ora tahi na i a Koe me te Wairua Tapu, kotahi ano Atua. a ake. ake, ake.—*Amine.*

NGA TAHUA ORANGA MINITA O TE PIHOPATANGA O WAIAPU.

	£	s.	d.	£	s.	d.
Moteo—						
Moteo Trust	553	4	0			
Waiohiki Trust	515	0	2			
Omahu Trust	639	15	0			
	<hr/>					
Hui katoa				1707	19	2
Waipatu—						
Ngatihori Trust	1137	14	3			
Waimarama Trust	309	6	6			
Pakipaki Trust	120	3	3			
Te Hauke Trust	200	0	0			
Warihia Ihukino Trust ..	32	0	0			
	<hr/>					
Hui katoa				1799	4	0
Waipawa—						
Waipawa Trust	343	17	2			
Hinerapa Rapaea Trust .	100	0	0			
Porangahau Trust	344	0	0			
	<hr/>					
Hui katoa				787	17	2
Tahua a Airini Tonore mo						
Heretaunga				1000	0	0
Taupo				300	0	0
Mohaka				200	0	0
Wairoa				200	0	0
Nuhaka				300	0	0
Turanga				400	0	0
Whangara				430	0	0
Tokomaru				370	0	0
Hikurangi				800	0	0
Waiapu				620	0	0
Te Kaha				570	0	0
Kawakawa				466	6	4
Whakatane				160	0	0
Tauranga				420	0	0

HUI KI TE WAINUI.

Te Wainui, Ohiwa,

Huræ 3rd. 1923.

Ki te Etita, Te Toa Takitini.

TENA KOE. He tumanako no te ngakau kia taia atu e koe enei korero katoa ki roto kitau pepa, hei whakamarama ki nga wahanga katoa o nga hapu me nga iwi o te motu i hui mai nei ki runga o te Wainui ite tahi o Huræ ka hori nei, mo te ahuatanga o te kauwhau i katia ara i kotia e te rangatira o Whanganui i taua ra, i runga i te whakararuraru kia kahore ai te kauwhau e tutuki ki tona waahi. pirangitia ai kia titiro marama ai te iwi katoa kite ahuatanga o te takoto o nga kupu. Konga kupu ewhaia nei na te tohunga nei na Wi Puku. Penei te takoto o ana kupu:

(1.) Kua taea e ahau te kai-tiaki o te Tapenakara i maka e Tekooti Rikirangi ki roto o te moana o Taupo. Te ingoa o tenei Atua ko "Horomatanga." Tenei ia te pikautia mai nei, maana e whakaara nga whenua o Tekooti Rikirangi, maana ano e pikau ki Turanga. Na, mo tenei korero, kia matau te kai-titiro pukapuka. Kia matau ai hoki te hunga e pirangi ana e tumanako ana hoki, kia whiwhi ratou, ki etahi hua o te rakau ote ora.

Kupu Tuatahi. (1) I te ture tuatahi onga ture tekau i homai kia Mohi. *Ekoru* 20, 3: "Aua etahi Atua ke atu moou ki mua atu iau."

(2) "Ko ahau ano ia a Ihowa ko toou Atua, ote whenua mai rano i Ihipa, Kaa ano koe e mohio ki tetahi Atua, ko ahau Anake. . . ."—*Hohea* 13, 14.

(3) "Kite Tahuri ano tetahi tangata kinga waka Atua kinga matakite, ka u atu ano hoki tooku mata ki tona Wairua a, ka hatepea atu ia i roto i tona iwi."—*Rewetikuha* 20, 6.

(4) "Na kite mea mai ratou kia koutou me rapu tikanga koutou i te hunga he atua Maori nei o ratou. I nga matakite, i te hunga e korohetechete ana, e ngunguru ana: kaa ia nei te iwi e rapu tikanga ki to ratou Atua?"—*Ihaia* 8, 19.

(5) "Ko Ihowa ia te Atua pono, koia te Atua ora, te kingi e pumau ana, ka riri ia, ka wiri te whenua, e kore ano nga iwi e kaha ake ina Aritarita ia.

Kia penei ta koutou ki atu kia ratou, nga Atua kihai nei i hanga i te rangi i te whenua, kangaro i runga i te whenua i raro atu ano hoki i enei rangi."—*Heremaia*, 10: 10-11.

Na ka matau ai tatou, he Atua hae a Ihowa ki te mahi tatou ki etahi Atua ke (*Ekoru* 20: 25). Koinei hoki nga tikanga i hoatu ki te whanau ara ki te iwi o Iharaira. Engari enei mea katoa i meinga hei ako i a tatou i te hunga ka tata kite mutunga o te ao. (1 *Koriniti*, 10: 11). Ma te kai titiro pukapuka, e hanga he whakaaro mo tona ngakau i roto i enei Karaipiture Tapu

katahi ia ka titiro kinga kupu a te Atua e ahu mai ana ki a ia. “Kawhakarongo ano koe kite Atua a ki ta te tangata ranei? Te ahua o te iwi e whai ana i raro i nga mana penei, e takahi ana i te aroha o te Atua, kua homai kia ratou i roto i te Ariki, e kore hoki e ahei te mahi, aha koa iti aha koa pehea ranei ki etahi atua horihori, a kua hoki koutou e wehi ki enei atua, ko Ihowa o nga mano anake tau e wehi ai; mete pupuru katoa i ana whakahau. *“Kia whakarongo tatou kite whakamutunga o te mea katoa, e wehi kite Atua, puritia ana whakahau: konga mea katoa hoki enei ma te tangata. No temea ka whakavakia nga mahi katoa a te tangata e te Atua, te mea huna ano hoki ahakou pai ahakoa kino.”* Kai Kauwhau 12: 13-14.

No reira e te iwi e nga hapu, e ki ana te tubituhinga, te whakahau a Ihu Karaiti ki te ao, ara kinga mea e aroha ana ki a ia, i raro itaana whakahau kinga Apotoro. *Na haere meinga hei akonga nga iwi katoa: iriiria i runga i te ingoa o te Matua o te Tama o te Wairua Tapu. —Matiu 13-19, Luke 9: 60.*

Titiro ki tenei, te haere mai o tenei tohunga, ki te hahu i nga wheua o Te Kooti, ka mahue te whakahau a te Ariki kia haere ki te kauwhau i te Rongopai o Ihu Karaiti, haere ke mai ia ki te kauwhau i te rongopai o “Horomatangi.” E te iwi, e Whanganui, i mahara ahau he haeremai tau he kawe mai i tou aroha kia huia o tatou aroha ka tuku atu kite Atua, i runga i nga whakahau o te Rongopai, kaore ia he whai mai au kite tuaono o nga hiiri, e ai ki tau whakamarama i nga Hiiri e whitu o nga whakakitenga upoko 6: kote aranga tenei o nga wheua o Te Kooti.

Te whitu o nga Hiiri ko te taenga ki roto o Turanga. E hoa e Whanganui kia ata tirotiro koe kito tohunga. Ki ana whakahae, taku titiro mo tenei, e tapiritia mai ana e te tangata tenei waahi kite Paipera, emarama ana koe kite kupu nei, *Kite tapiritia mai e tetahi ki enei mea, ka tapiritia atu ano e te Atua mona nga whiu kua oti te tuhituhi ki tenei pukapuka.* Whakakitenga 22: 18. Kati tena, kahore ia ite kauwhau ite Rongopai o Ihu Karaiti. Engari kei te kauwhau ia mona ake ano, he rongopai pea tenei no Rongomatangi? Tirohia te tuhituhinga me tenei ahua. *“Miharo tonu ahau kite hohoro o te koutou nekehanga aatu ite kai karanga o koutou i runga ite aroha noa o te Karaiti, na kei tetahi rongopai ke na koutou. E hara nei ia ite mea ke atu; engari he hunga tena e whakararuraru ana ia koutou, emea ana kia whakaputaia keia te rongopai o te Karaiti. No ahakoa ko matau, ko tetahi anahera ranei o te rangi, kite kauwhau i te rongopai kia koutou, a ka puta ke ita-matou i kauwhau ai kia koutou, kia kanga ia.”* —Karaitia 1: 6-8.

Na tona kore pea e tino matau kinga kupu a te Atua ikotiti ke ai.

Na, choa ma titiro tatou kitenei, kua huribia e te tangata nei, nga whakaaturanga a te Atua hei whaka tatu iana mahi, no reira

e te iwi e whanganui kia mataara, kei te tata tonu tatou kite Atua, kaore te Atua itawhiti, e mea ai koe kite whai haere ienei mea huakore, ka mau koe kite paipera tapu kei roto itena te oranga motatou ara kei roto ite rongō pai.—*Roma* 1: 16.

Kahore he oranga mo tatou ite tahi ke atu kotahi tonu te ingoa e ora ai tatou.—*Nga mahi anga Apotoro* 4: 12.

Ehara itemea he aha ipirangi tia ai kia puta enei kupu he kino he aha ranei, engari hei whakatitiro inga kanohi ote hunga e aroha ana kite Atua, me ana tikanga, a irunga hoki ite aroha kinga iwi Tawhiti. o ratou turoro i kuhu mai nei iroto ite marangai, ite paruparu itenei whenua roa, e takoto ai iroto ite maku onga moenga ia ratou e haere ana ite ara, kite rapu ite Atua kua waiho atu nei e ratou i roto i o ratou whare atahua kei muri ia ratou, a kawhai mai ratou kei nga wheua (bones) ote Te Kooti he tikanga Atuatanga e puta ai kia ratou. E hara itemea te tikanga oenei kupu e ahu ana kite tinana tangata engari kinga rewera me nga mana ote pouritanga.—*Epeha* 6: 12.

Kia tau te aroha noa ote tatou Ariki e Ihu Karaiti kirunga ia koutou katoa.—*Amine*.

Heoi ano.

—*Na Rapata Peene*.

MARAMATAKA A TE HAHI.

AKUHATA 5.—RATAPU 10 O TE TOKOTORU.	Te Kakano G.
	1 Kingi 12. Roma 5.
	1 Kingi 13. Matiu 19: 3-27.
.. 12.—RATAPU 11 O TE TOKOTORU.	..
	1 Kingi 18. Roma 10.
	1 Kingi 19. Matiu 22, 24 ki 23: 13.
.. 19.—RATAPU 12 O TE TOKOTORU.	..
	1 Kingi 22, 1 ki 41. Roma 16.
	2 Kingi 2, 1 ki 16. Matiu 26, 31 ki 57.
.. 24.—RA O PATOROMU.	R.
.. 26.—RATAPU 13 O TE TOKOTORU.	G.
	2 Kingi 5. 1 Kori. 7, 1-25.
	2 Kingi 6, 1 ki 24. Maaka 1, 21.
HEPETEMA 2.—RATAPU 14 O TE TOKOTORU.	G.
	2 Kingi 9. 1 Kori. 12, 1-28.
	2 Kingi 10, 1 ki 32. Maaka 6, 1-14.
.. 9.—RATAPU 15 O TE TOKOTORU.	G.
	2 Kingi 18. 2 Kori. 1, 1 ki 23.
	2 Kingi 19. Maka 9: 30.

Mo te Puru me kai i te WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE—1/9, 2/9 patara.